

ŠIKANA

základní fakta

Definice

- Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení. Šikanování přitom není jen školním problémem, ale často se přenáší i do mimoškolních a zájmových činností dítěte.
(Průcha, Walterová a Mareš, 1998, s. 247)

Pojetí šikany

- *šikanování jako nemocné chování*
 - fyzická agrese a používání zbraní
 - slovní agrese a zastrašování zbraní
 - krádeže a ničení věcí a cizího majetku
 - násilné a manipulativní příkazy
- *šikanování jako určitá závislost*
- *šikanování jako porucha vztahu ve skupině.*

Příčiny šikany

- *tlak kolektivu*
- *touha po moci*
- *motiv krutosti*
- *zvědavost, nuda, touha po senzaci*

Dělení šikany

dle projevů šikany

- přímé a nepřímé
 - fyzické a verbální
 - aktivní a pasivní
- trojdimensionální mapa

dle délky trvání

- krátkodobé
- dlouhodobé

Agresor

Typologie

- hrubý, primitivní a impulsivní
- slušný a kultivovaný
- optimistický a dobrodružný

Oběť

Typologie obecná

- „silné“ a nahodilé
- „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem
- „deviantní“ a nekonformní

Typologie dle stupňů šikany

- oběti pokročilých stupňů šikanování
- oběti počátečních stupňů šikanování

Známky šikany - přímé

- Posměch
- Kritika dítěte
- Příkazy
- Neoplácení ran
- Rvačky silnějších se slabšími

Známky šikany - nepřímé

- O přestávkách často samo
- Při jakékoliv akci zvoleno mezi posledními
- Vyhledává přítomnost učitele
- Při přednesu před třídou dítě nejisté
- Chováním působí depresivně a nešťastně
- Zhoršuje se ve škole
- Věci dítěte jsou poškozeny
- Má zašpiněný nebo poškozený oděv
- Při TV učitel objeví odřeniny, modřiny

Další známky šikany

- Za dítětem nechodí žádní spolužáci
- Dítě se s nikým nekamarádí
- Nebývá zváno na oslavy narozenin
- Ráno nechce jít do školy
- Do školy chodí oklikou
- Ze školy přichází hladové
- Má neklidný spánek
- Ztrácí zájem o učení
- Bývá smutné, apatické
- Žádá o peníze bez udání důvodu
- Často hlásí ztrátu osobních věcí
- Bývá agresivní vůči sourozencům
- Stěžuje si na bolesti hlavy, břicha
- Doma zůstává více než dříve

Vývojové stupně šikany

- *první stadium* - zrod ostrakismu
- *druhé stadium* - fyzická agrese a přitvrzování manipulace
- *třetí stadium* - vytvoření jádra
- *čtvrté stadium* - většina přijímá normy
- *páté stadium* - totalita neboli dokonalá šikana

Prevence šikany I.

z hlediska aplikace

- primární prevence
- sekundární prevence
- terciární prevence

Prevence šikany II.

předpoklady řešení šikany

- připuštění si možnosti vzniku šikany
- připuštění si možnosti existence šikany
- odvaha obětí
- ochota okolí oznamovat na příslušná místa jednotlivé incidenty
- vedení si pečlivých záznamů všech případů šikanování
- odborná erudovanost pedagogů

Prevence šikany III.

- solidarita se slabými jako základ řízení třídy
- podpora autority učitele
- posílení demokracie ve třídě a ve škole
- ideová výchova
- princip kooperace ve výchově
- ochrana dětí před vlivem mediálního násilí a pornografie
- dozor ve škole
- práce s agresory
- preventivní kampaň k potírání šikany na škole
- výchova k násilí

Prevence šikany IV.

- pedagogická komunita
- specifický program proti šikanování
- odborné služby resortu školství
- spolupráce škol s odborníky
- pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů
- kontroly ČŠI, MŠMT
- monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi

Řešení šikany I.

nutná diagnostika - překážky diagnostiky

- od oběti lze těžko získat podrobnější a objektivní informace
- agresori často úporně a vynalézavě lžou
- strach ostatních vypovídat
- rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu
- rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování
- pedagog chrání agresora a nevědomě brání vyšetřování

Řešení šikany II.

postup vyšetřování

- rozhovor s informátory a oběťmi
- nalezení vhodných svědků
- individuální nebo konfrontační rozhovor se svědky
- zajištění ochrany obětem
- rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Řešení šikany III.

metody sloužící k nápravě

- *metoda vnějšího nátlaku*

agresor je přinucen trestem a strachem k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem

- *metoda usmíření*

akcentováno řešení problému, odstranění agresivního postoje, domluva a usmíření mezi aktéry

Řešení šikany IV.

- vyloučení agresorů ze školy
- zajímavá výuka a atraktivní školní program
- prostředky vedoucí k odhalení a diagnostikování šikany
- dozor a jemu blízké prostředky
- práce s oběťmi šikanování
- práce s agresory
- práce se všemi žáky
- participace žáků na prevenci a řešení šikany
- spolupráce školy s rodiči
- spolupráce školy s institucemi (Linka důvěry, Bílým kruhem bezpečí)

Rady obětem a přihlížejícím

oběť

- uvolni se a zvažuj možnosti postupu
- řekni „stop“ a běž pryč
- zůstávej s dospělým
- nud' agresora
- použij humor
- jednej jako by sis nevšiml šikany
- vyjádři souhlas se vším co řekne agresor a běž pryč
- oznam vše učiteli

přihlížející

- nepřidávej se
- nedívej se
- řekni agresorovi ať přestane
- bud' milý na oběť
- vyzvi oběť, aby s tebou odešla
- sežeň dospělého

Rady učitelům

- začni okamžitě jednat jestliže objevíš nebo uslyšíš o šikaně
- vem agresora stranou a soukromě si s ním promluv
- začni okamžitě řešit pokud dojde k další šikaně
- věnuj pozornost oběti
- informuj svou třídu anonymně o šikaně
- zorganizuj diskuzi dětí o šikaně
- všímej si a dávej pozor na studenty, kteří jsou izolovaní od svých vrstevníků
- podněcuj děti aby k sobě byly milé
- zasad' se o vytvoření „protišikanové policie“

Rady rodičům

- dodejte dětem odvahu říct o šikaně dospělým
- nevyřazujte dítě z kolektivu spolužáků – děti se sledují navzájem (buddy system)
- přihlaste dítě do kurzu posilujícího sebevědomí, sebeúctu, sebekontrolu
- mluvte s dítětem zda neubližuje // neprovokuje někoho kdo reaguje šikanou
- pokud je dítě šikanované věnujte mu pozornost, ujistěte ho o nesprávnosti a vůli pomoci
- ved'te dítě k užití některé z metod – odmítnutí boje, odejít, snaha spřátelit se s agresorem, křik, vcítění se do agresora

Zajímavé projekty boje proti šikaně I.

„Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních“

- po čtyřech měsících od zavedení programu poklesla šikana na druhém stupni školy průměrně o 42,5 %
- poskytnout pedagogickým pracovníkům systematické vzdělání v dané oblasti
- pedagogové sami vytvářejí a zavádějí s podporou supervizora program proti šikanování
- hodnocení efektivity programu

Zajímavé projekty boje proti šikaně II.

„MIŠ – Minimalizace šikany“

- aplikace a realizace výzkumem ověřeného programu *„Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních“*
- realizace leden 2005 – prosinec 2007
- v roce 2005 vytvořen tým lektorů, do projektu vstoupilo 9 pilotních škol (105 pedagogů), dotazníkový výzkum (výsledky viz. výše)
- v roce 2006 do projektu zařazeno 18 pilotních škol (200 učitelů), pozitivní zpětná vazba učitelů

Zajímavé projekty boje proti šikaně III.

Základní intervenční program (ZIP)

klíčové prostředky ke změně

- třídní setkávání a práce se skupinovou dynamikou
- demokratický duch vedení třídy a pravidla komunity
- vytvoření třídní charty proti šikanování
- spoluspráva

program členěn do čtyř bloků

- diagnostika
- navození podpůrné atmosféry a motivování dětí ke spolupráci
- pomoc a intervence
- zhodnocení situace

Výsledky výzkumů I.

Kolář – v rámci projektu MIŠ

- dotazníkové šetření v rámci projektu MIŠ
- realizace v roce 2005 u 1358 žáků
- 40 % žáků na školách bylo šikanováno
- 44 % dětí se stalo svědkem šikany

Výsledky výzkumů II.

Havlínová, Kolář „*Sociální klima v prostředí základních škol (2001-02)*“

- u základních škol pracujících podle vzdělávacího programu Škola podporující zdraví (ŠPZ)
- 33 ŠPZ a stejný počet škol bez tohoto programu (4 200 dětí)
- 41 % dětí bylo šikanováno ve třídě nebo škole

Výsledky výzkumů III.

Kraus, Vacek a Juráčková

- realizace v roce 2001 u 1 935 žáků a žákyň 5. až 9.ročníků základních škol
- 19,1 % žáků již bylo alespoň jednou šikanováno

Literatura I.

- BENDL, S. *Jak předcházet nekázní aneb kázeňské prostředky*. Praha : ISV nakladatelství, 2004.
- BENDL, S. *Neukázněný žák – Cesta institucionální pomoci*. Praha : ISV nakladatelství, 2004.
- BENDL, S. *Školní kázeň : metody a strategie*. Praha : ISV nakladatelství, 2001.
- BENDL, S. *Ukázněná třída aneb kázeňské minimum pro učitele*. Praha : Triton, 2005.
- BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV nakladatelství, 2003.
- ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha : Portál, 1995.
- ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha : Amulet, 2000.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2001.
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997.
- MATĚJČEK, Z.; DYTRICH, Z. *Jak a proč nás děti trápí*. Praha : Grada, 1997.
- PORTMANNOVÁ, R. *Jak zacházet s agresivitou*. Praha : Portál, 1996.
- PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1996.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha : Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1997.

Literatura II.

- BOYNTON, M.; BOYNTON, CH. *The Educator's Guide to Preventing and Solving Discipline Problems*. Alexandria : ASCD, 2005.
- COLOROSO, B. *The Bully, the Bullied and the Bystander*. New York : HarperResource, 2004.
- OLWEUS, D. *Bullying in School: What we know and what we can do*. Blackwell : Oxford, 1993.
- SHORE, K. *Elementary Teacher's Discipline Problem Solver*. San Francisco : Jossey-Bass, 2003.

- www.sikana.cz
- www.sikana.org
- www.minimalizacesikany.cz
- www.poradenskecentrum.cz
- www.bullying.co.uk